

Média v přelomových letech českých dějin – 1945, 1968 a 1989

Motivace programu: V letech 1945, 1968 i 1989 hrála média významnou roli a často se stala terčem prvních strategických útoků. Jedná se o důležitou součást všech tří konfliktů, kdy pracovníci médií hráli důležité role, a média sama byla ve středu mobilizace společnosti. Tato aktivita by měla studentům poskytnout vhled do toho, kolik sami o těchto meznících vědí a jakou mají představu o dobových tématech či ikonách. Ve druhé části je pak poučívá o průbězích konfliktů, v jejichž středu stála média. Následná případná diskuze může obsahovat témata osobní statečnosti, důležitosti svobodných médií či rozšířit znalosti o přelomových letech.

Cílová skupina: 9. tř. ZŠ; 4. ročník SŠ

Časová náročnost: 45–90 minut

Materiál: pracovní list klíčová slova (pro každého žáka či do dvojice); pracovní list příběhy (pro každou skupinu)

Vztah k RVP

Tato aktivita se vztahuje k Rámcovému vzdělávacímu programu v rámci Mediální výchovy, přesné znění: „médiá a dějiny: proč se agresor snaží obsadit redakce, proč se v nepřehledných, zlomových okamžicích uplatňuje rozhlas“¹.

Také se dá vztáhnout k jednomu z Doporučených očekávaných výstupů:

„(Student) zhodnotí význam Československého rozhlasu a Československé televize v dramatických dějinných zlomech (květen 1945, srpen 1968, listopad 1989)“².

¹ BALADA, Jan et al. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia: RVP G* [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, c2007, 100 s. [cit. 2013-03-03]. ISBN 978-808-7000-113.

² PASTOROVÁ, Markéta, PaedDr., Prof. PhDr. Jan JIRÁK, Ph.D. a PhDr. Helena PAVLÍČKOVÁ, CSc. *Doporučené očekávané výstupy: Mediální výchova (MV) v gymnáziích*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, 2011. ISBN 978-80-87000-77-9.

NÁRODNÍ
MUZEUM

2. dotkni se!
století!

evropský
sociální
fond v ČR

MINISTERSTVO ŠKOLSTVÍ,
MLÁDEŽE A TĚLOVÝCHOVY

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

1. Průběh aktivity

1.1 ÚVODNÍ SLOVO

Učitel obecně žákům sdělí téma aktivity, může se zeptat k jednotlivým rokům, co o nich žáci vědí, či uvést vybrané roky do kontextu, zopakovat zhruba 2. světovou válku, únor 1948, srpen 1968 a listopad 1989.

1.2 PRACOVNÍ LIST KLÍČOVÁ SLOVA

Poté učitel rozdá pracovní list Klíčová slova (každému žákovi či do dvojice, podle úrovně znalostí, odhadu učitele i času věnovaného na aktivitu). Žákům nedá příliš času na vyplnění – nejde o detailní znalost, ale o přiblížení tématu a rozpomenutí se na pojmy související s vybraným obdobím. Tzn. žáci vyplňují pět až deset minut.

1.3 PRACOVNÍ LIST TABULKA

S vyplněnými archy se žáci sesednou do skupin (podle počtu žáků, dle mého je limit skupiny asi osm lidí) a učitel rozdá pracovní list Tabulka. Každá skupina dostane jeden přelomový rok a společně vymyslí, které pojmy by ke „svému“ roku zařadili. Na tuto aktivitu dostanou opět pět, deset minut – podle toho, jak velké diskuze panují.

Následně učitel nechá každou skupinu prezentovat „svůj rok“ – pojmy, které přiřadili, případně i, co jim přiřazují za význam (je na zvážení, zda je žákům význam zřejmý, či nikoli) – a pokud je skupin k jednomu roku víc, pak samozřejmě prezentují všechny skupiny. Poté učitel opraví chybně přiřazené pojmy či v průběhu vysvětlí význam pojmu (k dispozici list Vyplněná tabulka) – některé pojmy spadají do více roků.

Po tomto kroku může následovat diskuze.

1.4 PRACOVNÍ LIST PŘÍBĚHY

Posledním krokem je rozdání pracovního listu Příběhy, v němž mají žáci za úkol přiřadit k sobě části příběhu boje o média, opět ve skupinkách. Každá skupinka se opět zajímá o „svůj“ rok, který poté opět prezentuje.

I zde může následovat diskuze o strategičnosti útoků na média a jejich důležitosti, případně scénář toho, co by bylo třeba obsadit dnes, nebo jak média nějaké straně spíš pomáhají v dnešních konfliktech – dle časové dotace.

2. Shrnutí, evaluace

Cílem této aktivity je přiblížit žákům atmosféru i mediální „detail“ z vybraných zlomových let českých dějin. Mělo by se tak stát na základě snahy rozpomenout se na různé drobnosti, které mohli žáci slyšet od rodičů, a zahrnout je do rámce nových informací, které si sami zpracují.

Zároveň by se měli žáci dozvědět o bojích o média a uvědomit si význam médií v konfliktech.

Zpětnou vazbou by mohlo být konečné zopakování pojmů, s nimiž žáci pracovali na začátku a jejich případné doplnění.

3. Teoretické zázemí pro učitele

3.1 ROK 1945

Konec druhé světové války v Praze se vyznačoval tvrdými boji o strategické pozice, masakry a ostřelováním civilistů i vojáků.

4. května 1945 bylo vyhlášeno povolení strhnout německé nápisy, úřady odmítaly komunikovat v němčině, nebylo možné rozměnit německé marky a i průvodčí v tramvajích přijímali jen české koruny³. Napětí a frustrace posledních šesti let se projevil v odhodlání civilistů i vojáků a českých policistů ubránit Prahu i za vysokou cenu.

V šest hodin ráno 5. května začal Český rozhlas, sídlící na Vinohradské (tehdy Schwerinově) třídě, vysílat česky a hrát zakázané české písně. Věta: „Je právě sechš hodin,“⁴ působila jako rozbuška mezi napjatými Čechy. K rozhlasu se okamžitě rozjeli příslušníci SS a před polednem jich v budově bylo již 90⁵. Ve stejnou chvíli k budově přijely i české posily a o budovu se začalo bojovat. Pracovníci rozhlasu sundali německé nápisy na chodbách, takže němečtí vojáci bloudili a nemohli najít studia, odkud se vysílalo. Bylo zřejmé, že rozhlas je strategické místo a je potřeba jej ubránit. Vysílání ten den mělo dva cíle: povzbudit Pražany a navigovat posily do neobsazených vchodů. V budově se neustále střílelo a rozhlas celý den volal o pomoc. Němci se zabarikádovali v budově rozhlasu, zvenčí jim pomáhali ostřelovači z Petschkova paláce i od Hlavního nádraží, do budovy se však dostávali Češi po střechách okolních domů a volným vjezdem z Balbínovy ulice⁶. Když v bojích začali ztrácet převahu, začali se Němci stahovat do spodních pater a nakonec do sklepení budovy. Odtamtud je hasiči začali ale vyplavovat a v 18 hodin nabídl místní velitel SS jednání o kapitulaci⁷. Češi tak vyhráli první bitvu o rozhlas.

V noci na 6. května postavili povstalci po celé Praze na 1600 barikád⁸, aby zabránili postupu německých tanků do města a po městě. V té době se také urputně bojovalo o Staroměstskou radnici, kde sídlilo velitelství českých povstalců i pražský městský rozhlas.

Budovu rozhlasu těžce poškodila púltunová puma⁹, ani z improvizovaných studií nebylo možné vysílat. Rozhlasoví pracovníci se proto přesunuli ke strašnickému vysílači a později též provizorně vysílali z Husova sboru ve Vršovicích¹⁰. Němci však nadále útočili na budovu rozhlasu na Vinohradech.

7. května již začalo docházet střelivo a německé tanky začaly směřovat od Malešic směrem do Strašnic. Pomocí ukořistěné techniky se podařilo tuto hrozbu odrazit a s pomocí vlasovců, kteří mimojiné českým povstalcům dodali další náboje, se dále držet v boji.

O den později se na vysílání rozhlasu z Husova sboru napojily vysílače v Mělníku, Poděbradech a v Liblicích. V 16 hodin kapitulovalo v Praze německé vedení¹¹.

³ KŘÍŽOVÁ, Dita. Rozhlas v květnu 1945. [online]. [cit. 2013-03-03]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/rozhlasovahistorie/bitva/_zprava/rozhlas-v-kvetnu-1945-1054616

⁴ PÍCHA, Alexandr. Čtyři dny bitvy o Český rozhlas. *Rozhlas.cz* [online]. [cit. 2013-03-03]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/rozhlasovahistorie/bitva/_zprava/705055

⁵ PÍCHA, Alexandr. Čtyři dny bitvy o Český rozhlas. *Rozhlas.cz* [online]. [cit. 2013-03-03]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/rozhlasovahistorie/bitva/_zprava/705055

⁶ PÍCHA, Alexandr. Čtyři dny bitvy o Český rozhlas. *Rozhlas.cz* [online]. [cit. 2013-03-03]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/rozhlasovahistorie/bitva/_zprava/705055

⁷ PÍCHA, Alexandr. Čtyři dny bitvy o Český rozhlas. *Rozhlas.cz* [online]. [cit. 2013-03-03]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/rozhlasovahistorie/bitva/_zprava/705055

⁸ PÍCHA, Alexandr. Před 65 lety vypuklo Pražské povstání. *Rozhlas.cz* [online]. [cit. 2013-03-03]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/rozhlasovahistorie/bitva/_zprava/pred-65-lety-vypuklo-prazske-povstani-728699

⁹ PÍCHA, Alexandr. Čtyři dny bitvy o Český rozhlas. *Rozhlas.cz* [online]. [cit. 2013-03-03]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/rozhlasovahistorie/bitva/_zprava/705055

¹⁰ KŘÍŽOVÁ, Dita. Rozhlas v květnu 1945. [online]. [cit. 2013-03-03]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/rozhlasovahistorie/bitva/_zprava/rozhlas-v-kvetnu-1945-1054616

¹¹ PÍCHA, Alexandr. Čtyři dny bitvy o Český rozhlas. *Rozhlas.cz* [online]. [cit. 2013-03-03]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/rozhlasovahistorie/bitva/_zprava/705055

9. května do Prahy, kde stále bojovali povstalci s německými vojáky, vjela sovětská armáda.

Odhaduje se, že v bojích o Prahu zemřelo 1700 Čechů, 300 vlasovců, 1000 Němců a 30 sovětských vojáků¹². Při bojích o budovu rozhlasu zemřelo 89 rozhlasových pracovníků.

Český rozhlas se stal jediným, který po celou dobu osvobozovacích bojů nepřestal vysílat

3.2 ROK 1968

Oproti 50. létům 20. století, která proslula monstrprocesy, politickými vraždami a měnovou reformou, 60. léta se nesla ve znamení uvolňování poměrů. To dospělo až k roku 1968, kdy se začal prosazovat „Socialismus s lidskou tvář“¹³.

V Československé republice probíhalo v jarních měsících 1968 tzv. Pražské jaro. To přineslo výrazné uvolnění cenzury, větší svobodu slova a možnost kritičtějšího náhledu na garnituru. Poprvé se v novinách objevila zakázaná témata smrti Jana Masaryka, Strahovských událostí či činnosti lidových milicí.

Prezidentem byl Alexander Dubček, který se od předchozích prezidentů lišil přístupem k médiím a tím pádem i k lidem. Dubček byl první, kdo se s novináři bavil a nechal je, aby se ptali na problematiku oblasti a i jim odpovídal.

V období Pražského jara bylo také možno dokoupit papír nad přidělené listy – toto bylo velmi důležité pro noviny, neboť do té doby určoval náklad plán a redakce dostávaly přidělený počet listů, které pak určovaly náklad. Když bylo možno papír přikoupit, projevila se síla trhu a Právu ubyli čtenáři. Toto trvalo jen krátkou dobu, po invazi byl papír opět pouze na předěl.

V červnu 1968 vyšla novela tiskového zákona, která zakázala cenzuru. Den poté vyšel manifest Dva tisíce slov, jímž se spisovatelé a novináři pokoušeli více motivovat společnost ke tlaku na další změny, neboť měli dojem, že nadšení upadá a je potřeba vyvíjet větší nátlak na vládnoucí garnituru. Tento dokument sepsal Ludvík Vaculík, podepsalo se pod něj asi 150 tisíc lidí.

V tomto období se také novináři vymkli naprosté kontrole, kterou nad nimi stát do té doby měl.

Sovětský svaz s nevolí pozoroval uvolňování poměrů a Leonid Brežněv na Dubčeka několikrát apeloval, aby se Československo vrátilo k socialistickému směřování tak, jak jej prosazoval Sovětský svaz.

Když se tak nestalo, povolal Sovětský svaz vojska Varšavské smlouvy a na území Československa vstoupil jako okupační mocnost.

Invaze z noci na 21. srpna 1968 měla být původně politicky zaštitěna. Okupanti byli domluveni s Aloisem Indrichem na politickém puči, který se měl odehrát v noci ze 20. srpna, při němž měli Indrich a jeho spolupracovníci převzít moc a v médiích přivítat sovětská vojska. Puč se však kvůli dlouhému jednání nezdařil a československá vláda invazi odmítla. Celý národ se tak semkl proti okupantům, lidé sundali cedule s názvy měst a ulic i ukazatele a sovětští vojáci, kteří očekávali přivítání podobné tomu po druhé světové válce, jen zmateně bloudili po republice.

V médiích se též rozhořel velký boj proti okupantům, rozhlas vysílal i přesto, že již v budově byli vojáci hledající vysílací studio, Československá televize vysílala za podobné situace, Kamila Moučková byla z živého zpravodajského vstupu vyvedena se samopalem v zádech. Noviny se rozdávaly na ulicích za

¹² PÍCHA, Alexandr. Čtyři dny bitvy o Český rozhlas. *Rozhlas.cz* [online]. [cit. 2013-03-03]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/rozhlasovahistorie/bitva/_zprava/705055

¹³ „Socialismus s lidskou tvář“ - lidé nezapomněli. *Česká televize* [online]. 21. 8. 2012 [cit. 2013-03-03]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/192727-socialismus-s-lidskou-tvari-lide-nezapomneli/>

darmo a jejich distribuci zajišťovala policie a vozy sanitek. Redakce byly obsazeny sovětskými vojáky, noviny se proto tvořily v různých provizorních prostorách.

Sověti odvezli čelné představitele státu, kde je donutili pod velkým nátlakem podepsat tzv. Moskevský protokol. Tím se zavázali k návratu k socialistickým hodnotám.

Do redakcí se novináři vrátili až 3. září 1968, proběhly rozsáhlé personální změny, aby se média opět dostala pod kontrolu státu. Vznikl Úřad pro tisk a informace (ÚTI), byla zrušena novela zakazující cenzuru. Novináři však vzdorovali, pro ÚTI nebyli pracovníci a trvalo až do dubna 1969, než se podařilo média dostat pod kontrolu.

V počínající normalizaci se ve společnosti rychle šířila letargická nálada, proti níž se pokusil protestovat Jan Palach svým protestním upálením 16. ledna 1969. Zemřel v nemocnici o tři dny později a jeho pohřeb 25. ledna 1969 se stal poslední masovou demonstrací proti tvrdému socialistickému směřování státu.¹⁴

3.3 ROK 1989

V 80. letech se začínal hroutit celý Východní blok. V roce 1980 se konaly masové protesty v polském Gdaňsku, z nichž vzniklo hnutí Solidarita, které nakonec v Polsku zapříčinilo pád systému. V roce 1989 se zhroutily režimy v Polsku, Maďarsku, Rumunsku a Východním Německu.

V Československu bylo 16. prosince 1989 ukončeno rušení zahraničního rozhlasu¹⁵. Mezi 15. a 20. lednem 1989 proběhl tzv. Palachův týden¹⁶ a brutálně potlačené demonstrace proti režimu. Byla sepsána petice Několik vět, pod níž se podepsalo 40 000 lidí.¹⁷ Další demonstrace na významná výročí, 21. srpna a 28. října, byly též velmi brutálně potlačeny. V půlce listopadu – 10., 11. a 14. – se v Teplicích demonstrovalo za čistší vzduch. 12. listopadu byla v Římě svatořečena Anežka Česká.

V pátek 17. listopadu proběhla povolená demonstrace v upomínce na Jana Opletala a zavření vysokých škol nacisty. Tuto demonstraci spoluorganizovala SSM, a nebylo ji tak možné zakázat z politických důvodů¹⁸. Studenti se sešli na Albertově v počtu 15 tisíc, odkud se vydali pochodem na Vyšehrad. V 18:15 byla demonstrace oficiálně ukončena, dav se ale spontánně vydal do centra. První policejní kordon byl protržen v ulici Vyšehradská¹⁹, a dav došel až na Národní třídu. Zde byl zadržen dalším policejním kordonom a policisty obklíčen ze všech stran. Policisté vyzývali demonstranty, aby se rozešli. Ti si sedli před policisty na zem a dívky dávaly policistům za štíty květiny. Po osmé hodině vytvořil zadní kordon od Národního divadla tlak na přední část davu a demonstranti byli surově zbiti. Celkem bylo zraněno na 600 lidí²⁰. V reakci na brutální rozehnaní této demonstrace byly zřízeny stávkové výbory na školách a při divadlech, které požadovaly vyšetření celé kauzy a potrestání viníků.

18. listopadu se přes Svobodu Evropu rozšířila zpráva o smrti studenta Martina Šmída, což významně radikalizovalo mimopražské studenty a celou společnost. O den později vzniklo v Činoherním klubu

¹⁴ zdroj: přednášky PhDr. Petra Bednaříka, Ph.D. a PhDr. Jakuba Končelíka, Ph.D. na Fakultě sociálních věd

¹⁵ HERTL, David. Dvacet let od zmlknutí rušiček. *Český rozhlas* [online]. 13. 12. 2008 [cit. 2013-03-03]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/sever/severoceskyatlas/_zprava/526567

¹⁶ 1989: represivní zásahy státní moci. *Ústav pro studium totalitních režimů* [online]. [cit. 2013-03-03]. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/chronologie-1989>

¹⁷ Petice Několik vět. *Totalita.cz* [online]. [cit. 2013-03-03]. Dostupné z: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/nvet.php>

¹⁸ Sametová revoluce 1989: Sametová revoluce 1989 pátek 17. listopadu 1989 průběh demonstrace. *Totalita.cz* [online]. [cit. 2013-03-03]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/1989/1989_1117_dem_03.php

¹⁹ Sametová revoluce 1989: Sametová revoluce 1989 pátek 17. listopadu 1989 průběh demonstrace. *Totalita.cz* [online]. [cit. 2013-03-03]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/1989/1989_1117_dem_03.php

²⁰ Sametová revoluce 1989: Sametová revoluce 1989 pátek 17. listopadu 1989 průběh demonstrace. *Totalita.cz* [online]. [cit. 2013-03-03]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/1989/1989_1117_dem_03.php

Občanské fórum, které vyjádřilo podporu plánované generální stávce. Ta se plánovala na 27. listopad. Zpráva o úmrtí studenta byla ministerstvem dementována, později se ukázalo, že člověk, jež byl viděn odnášen do sanitky v bezvládném stavu, byl agent StB Ludvík Zifčák.²¹

V pondělí 20. listopadu se již stávkovalo na většině vysokých škol a probíhaly pokojné demonstrace po celé republice. Na Václavském náměstí bylo téměř nepřetržitě cca. 100 tisíc lidí, v Brně demonstrovalo asi 40 tisíc lidí. Týž den vyšlo první necenzurované Svobodné slovo. Díky iniciativě Most proběhlo první jednání OF s vládními představiteli.

21. listopadu stávkovaly již školy na celém území, na Václavském náměstí demonstrovalo cca. 200 tisíc lidí a poprvé vystoupilo Občanské fórum před demonstranty na balkóně Melantrichu. Vláda jednala o možnosti nasazení vojska pro rozehnání demonstrací, do Prahy přijely asi 4 000 milicionářů.

I 22. listopadu pokračovaly demonstrace na Václavském náměstí, lidé požadovali pravdivé informace v médiích, před lidmi vystoupila Marta Kubišová s písní Modlitba pro Martu a zazpívala státní hymnu. Do Prahy přijelo dalších 17 autobusů s milicionáři, Miloš Jakeš je ale později odvolal.

23. listopadu vydalo Občanské fórum prohlášení, které podporovalo plánovanou generální stávku. Komunistický poslanec Miroslav Štěpán odjel do ČKD Lokomotiva – Sokolov, kde byl vypískán. Tato událost se považuje za zlom v uvažování strany, neboť od této chvíle bylo zřejmé, že strana ztratila podporu pracujícího lidu. Ten den se naposledy jednalo o možnosti nasadit proti protestujícím lidem vojsko, návrh neprošel. O den později rezignovalo vedení KSČ.

Rezignace byla oznámena 25. listopadu spolu se jmény nového vedení. To však OF podrobila těžké kritice. Prezident Gustáv Husák amnestoval několik politických vězňů a v katedrále sv. Víta proběhla mše k příležitosti svatořečení Anežky České. Té se zúčastnilo asi 10 000 lidí, dalších 50 000 se přidalo k pochodu od Hradu na Letnou. Na Letenské pláni se nakonec shromáždil dav asi 800 tisíc lidí. Z této demonstrace byly vysílány první přímé přenosy televizí. Československá televize, rozhlas i pražské metro vydaly prohlášení, že podpoří plánovanou generální stávku²².

26. listopadu se na Letné sešlo asi 500 000 lidí, vystoupil Václav Havel a předseda vlády Ladislav Adamec, který přislíbil, že jednání s OF budou pokračovat. Vyzval však účastníky demonstrace, aby se neúčastnili plánované stávky, za což jej dav vypískal. Vedení Československé strany lidové odstoupilo a přenechalo směřování strany Obrodnému proudu²³. Tím se fakticky ČSL přidala na stranu demonstrantů.

Mezi 12. a 14. hodinou proběhla 27. listopadu generální stávka, jíž se zúčastnilo 75 % všech obyvatel. Stávka se nesla v duchu hesla „Konec vlády jedné strany“²⁴, na Václavském náměstí demonstrovalo asi 300 tisíc lidí.

V dalších dnech slíbil Adamec novou vládu do 3. prosince, Federální shromáždění zrušilo články ústavy týkající se vedoucí úlohy komunistické strany ve státě a byla zrušena výuka marxismu-leninismu na vysokých školách.

²¹ Personální spis por. Ludvíka Zifčáka: Kariéra „mrtvého studenta“. *Ústav pro studium totalitních režimů* [online]. [cit. 2013-03-03]. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/personalni-spis-ludvika-zifcaka>

²² Sametová revoluce 1989: sobota 25. listopadu 1989. *Totalita.cz* [online]. [cit. 2013-03-03]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/1989/1989_1125.php

²³ Kalendárium roku 1989: listopadové události. *Totalita.cz* [online]. [cit. 2013-03-03]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/kalendar/kalend_1989_11.php

²⁴ Sametová revoluce 1989: sobota 25. listopadu 1989. *Totalita.cz* [online]. [cit. 2013-03-03]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/1989/1989_1125.php

²⁵ Gustáv HUSÁK. *Totalita.cz* [online]. [cit. 2013-03-03]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/o_husakg.php

4. prosince se otevřely hranice do Rakouska, o tři dny později rezignovala nová vláda. Sestavením další byl pověřen Marián Čalfa, Miloš Jakeš byl vyhozen ze strany pro „hrubé politické chyby“.²⁵ 10. prosince představil Husák novou vládu, která se měla skládat z 10 komunistů, 7 nestraníků, 2 poslanců za Československou stranu socialistickou a 2 lidovců. Zároveň podal Husák demisi. Státní bezpečnost začala likvidovat citlivé dokumenty.

21. prosince byly zrušeny lidové milice, o den později byla zrušena pohotovost armády.

29. prosince byl jednohlasně zvolen Václav Havel prezidentem.

²⁵ Gustáv HUSÁK. *Totalita.cz* [online]. [cit. 2013-03-03]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/o_husakg.php

1. Pracovní list Klíčová slova

Co nebo kdo nebo kdy byl...?

„máničky“ _____

autocenzura _____

Jan Palach _____

boj o rozhlas _____

ČSFR _____

ČÚTI, SÚTI _____

duální systém médií _____

Dva tisíce slov _____

emigrace _____

Antonín Novotný _____

Pražské jaro _____

generální stávka _____

Gestapo _____

17. listopad _____

Československý svaz mládeže _____

Heydrichiáda _____

invaze sovětských vojsk _____

„Cenzura je nepřipustná“ _____

1. 1. 1993 _____

Karel Kryl _____

leden 1969 _____

Lidice a Ležáky _____

Ludvík Vaculík _____

Národní třída _____

Občanské fórum _____

Kamila Moučková _____

Sametová revoluce _____

Odstátnění médií _____

Pražské povstání _____

pochod studentů _____

spontánní privatizace _____

Stalin _____

Václav Havel _____

2. Pracovní list Tabulka

(pozn. je dobré ji naformátovat naležato, zároveň je možné ji netisknout a nechat žáky psát do sešitu. Nedoporučuji, aby si psali do prvního pracovního listu, protože je dobré pojmy vidět graficky oddělené)

1945	1968	1989

3. Pracovní list Příběhy

PRACOVNÍ LIST – PŘÍBĚHY MÉDIÍ

- a) 8. května se Němcům nevede o moc lépe. Jsou odraženi. Boje končí až 9. května, kdy do Prahy vjíždí Rudá armáda. Toho samého dne večer je slavnostně obnoveno vysílání nyní již Československého rozhlasu.
- b) Významnou roli sehrála i Československá televize, která během dopoledne 21. srpna přišla o svá pracoviště v Měštanské besedě, v bývalém kině Skaut a na vysílači Cukrák. Po jejich obsazení a odpojení dovednost a vynalézavost techniků umožnila přesouvat vysílání na různá místa v Praze až do 26. srpna – vysílalo se z Tesly Hloubětín, z administrativní budovy na Zahradním městě, z rozestavěné budovy televize na Kavčích horách, z výzkumného ústavu v Bráníku či z objektu ubytovny na Petřínách.
- c) Přestože sovětští vojáci po boji a krveprolití, které stálo obránce rozhlasu 15 životů, obsadili hlavní budovu rozhlasu na Vinohradské třídě, podařilo se technikům udržet v provozu zdejší studio 7 a rozhlas vysílal okupantům přímo před očima. Vysílací pracoviště se přesouvala v Praze na Žižkov, do Karlína, do Opletalovy ulice, postupně se připojovala i krajská studia, a tak se podařilo udržet „ilegální“ vysílání rozhlasu až do 27. srpna.
- d) Následující dny se Němci snaží získat rozhlas zpět, nebo ho umlčet. Nasazují tanky, pancéřový vlak a letoun Messerschmitt, ale marně. 7. května začínají českým bojovníkům docházet náboje a začínají pociťovat nedostatek zbraní, proto jim je poslána na pomoc revoluční tanková jednotka, která odráží silný útok od Malešic. Němci znovu provedou nálet. Tentokrát ho provádí hloubková letadla. Je však neúspěšný.
- e) Zásadní bylo získat přístup do nejlivnějších a komunistickou mocí nejstřeženějších médií – rozhlasu a televize. I to se postupně podařilo. V přímém přenosu vysílala televize demonstraci z letenské pláně 25. listopadu a pět dní na to si Občanské fórum zajistilo přístup do vysílání nejposlouchanější rozhlasové stanice Hvězda, kde pak redakce Občanského fóra dvakrát denně připravovala zpravodajsko-publicistické pořady.
- f) 5. května v 6 hodin ráno začínají pracovníci rozhlasu vysílat jen česky a hrají zakázané české písně. Němci posílají proti rozhlasu jednotky SS, ale tomu přichází na pomoc čeští policisté a jiní povstalci. Tou dobou je však v budově 90 vojáků Waffen SS, kteří však bloudí, protože zaměstnanci odstranili německé nápisy. Když kolem poledne dorazí k rozhlasu první povstalci na pomoc, v budově se již těžce bojuje. Waffen SS posílá k rozhlasu posily, ale jejich vozidlo je rozstříleno povstalci. Češi je obírají o zbraně a začínají dobývat budovu. Bojuje se o každou místnost. U budovy umírají i němečtí civilisté, které zabijí granát (omylem hozený příslušníky SS). Na pomoc povstalcům přichází i příslušníci vládního vojska. V 18 hodin nakonec Němci kapitulují.
- g) Novináři periodik se na konci listopadu scházeli v improvizovaných pracovištích od hospod po tovární kanceláře a připravovali i několik vydání denně. Vytiskované noviny byly bezplatně rozdávány na ulicích.

4. Pomůcka pro učitele

Vyplněný list Klíčová slova, vyplněná tabulka, správné pořadí příběhů

PRACOVNÍ LIST KLÍČOVÁ SLOVA

Co nebo kdo nebo kdy byl...?

„máničky“ – muži s dlouhými vlasy, jimiž vyjadřovali náklonnost ke kultuře beat generation, hippies a undergroundu; dlouhé vlasy byly též považovány za symbol odporu k režimu a v létě 1966 byli dokonce „máničky“ předvedeny policisty a mnozí z nich donuceni ostříhat vlasy

autocenzura – je korekce vlastních slov a formulací již při tvorbě textu do médií; protikladem je vnější cenzura, kdy státní orgány ovlivňovaly obsah médií pomocí regulí a cenzorů, kteří byli do redakcí dosazeni, aby dané obsahy hlídali

Jan Palach – pražský student Filozofické fakulty UK, který se před Národním muzeem 16. ledna 1969 pokusil upálit (zemřel v nemocnici 19. ledna 1969 na následky) na protest proti zvyšující se národní le-targii, do níž Češi upadli po okupaci 1968; jeho pohřeb byl velkou společenskou manifestací proti útlaku

boj o rozhlas – proběhl v letech 1945 i 1968, pokaždé se jednalo o strategii obsadit středisko informací a utlumit předávání zpráv povstalcům

ČSFR – Československá federativní republika, státoprávní uspořádání mezi lety 1990 a 1992, které předcházelo rozpadu Československa k 1. 1. 1993

ČÚTI, SÚTI – Český úřad pro tisk a informace, Slovenský úřad pro tisk a informace; oba úřady sledovaly činnost médií, dodržování tiskového zákona, měly své „zmocněnce“ ve vybraných redakcích; navíc ČÚTI a SÚTI komunikovaly se zahraničními redakcemi a převzaly agendu tisku – ekonomické nástroje (přidělování papíru), registraci jednotlivých listů a podobně

duální systém médií – souběžné fungování státem dotovaných médií a soukromých médií na jednom mediálním trhu (nastalo v ČR po 1989, privatizace a zakládání nových stanic či novin nebo časopisů)

Dva tisíce slov – manifest z Pražského jara 1968, který apeloval na společnost, aby bránila reformní změny v zemi proti tlaku Sovětského svazu na jejich zrušení; sepsal Ludvík Vaculík na popud vědců z Akademie věd, podepsalo asi 120 tisíc lidí

emigrace – opuštění rodné země z osobních nebo politických důvodů s úmyslem života v jiné zemi

Antonín Novotný – československý prezident 1957 – březen 1968, za něhož byla schválena nová ústava (r. 1960), došlo k uvolnění poměrů, rehabilitaci politických vězňů z 50. let a uvolnění cenzury

Pražské jaro – období jarních měsíců 1968, kdy byl nejzřetelnější reformní směr celé společnosti, byla zrušena cenzura, komunistická strana sama chtěla reformovat směřování společnosti, proces návratu k demokratickým normám a hodnotám, ukončen vpádem vojsk Varšavské smlouvy 21. srpna 1968

generální stávka – stávka na podporu studentů a herců při revoluci 1989

Gestapo – německá tajná policie, na našem území v průběhu Protektorátu

17. listopad – 1989, demonstrace studentů proti stávajícím poměrům, brutální zásah policistů na Národní třídě, začátek Sametové revoluce

Československý svaz mládeže _____

Heydrichiáda – retribuce nacistických vůdců Protektorátu za atentát na Reinharda Heydricha, provedený 27. května 1942 Jozefem Gabčíkem a Janem Kubišem, v rámci odplaty bylo zabito asi dva tisíce lidí, vy-páleny Lidice a Ležáky

invaze sovětských vojsk – 21. srpna 1968 vpád vojsk Varšavské smlouvy do ČSR, okupace ČSR, českoslovenští státníci odvezeni do Moskvy, kde vystaveni tlaku, aby podepsali, že se ČSR vrátí od reformních snah zpět pod diktát Moskvy

„Cenzura je nepřipustná“ – přelomová součást novely tiskového zákona z června 1968, zrušena již o několik měsíců později

1. 1. 1993 – vznik samostatné České republiky

Karel Kryl – ikona roku 1968, jeho písně byly v pozdějších letech zakázané, on sám emigroval

leden 1969 – sebeupálení Jana Palacha na protest proti okupaci a letargii společnosti

Lidice a Ležáky – vesnice vypálené v červnu 1942 v rámci msty nacistů za atentát na Reinharda Heydricha

Ludvík Vaculík – český spisovatel a novinář, autor dokumentu Dva tisíce slov z června 1968

Národní třída – ulice v centru Prahy, kde byli v roce 1989 surově zbiti protestující studenti, čímž se rozpoutala Sametová revoluce

Občanské fórum – politické uskupení, které vzniklo v listopadu 1989 a zastupovalo politické zájmy lidí

Kamila Moučková – hlasatelka, která 21. srpna 1968 i přes střelbu v budově četla zprávy a z živého vysílání byla vyvedena se samopalem v zádech

Sametová revoluce – politický převrat, který začal demonstrací studentů a jejím brutálním rozehráním 17. listopadu 1989 a měl za následek demokratizaci země

Odstátnění médií – proces privatizace médií po roce 1993

Pražské povstání – události května 1945, kdy Pražané bojovali proti nacistům za osvobození Prahy

pochod studentů – demonstrace studentů 17. listopadu 1989

spontánní privatizace – odstátnění médií po roce 1993

Stalin – představitel Sovětského svazu, který pokračoval v idejích Lenina

Václav Havel – disident, zakládající člen Občanského fóra, první československý a český prezident

5. Pracovní list Tabulka

1945	1968	1989
boj o rozhlas Gestapo Pražské povstání Heydrichiáda Lidice a Ležáky Stalin	invaze sovětských vojsk „máničky“ Československý svaz mládeže Antonín Novotný „Cenzura je nepřipustná“ Kamila Moučková ČÚTI, SÚTI autocenzura Jan Palach - leden 1969 Karel Kryl emigrace Dva tisíce slov Ludvík Vaculík Pražské jaro	Sametová revoluce Občanské fórum 1. 1. 1993 Odstátnění médií ČSFR spontánní privatizace duální systém médií Václav Havel 17. listopad Národní třída pochod studentů generální stávka

6. Pracovní list Příběhy

1945: f – d – a

1968: b – c

1989: e – g

1945

F) 5. května v 6 hodin ráno začínají pracovníci rozhlasu vysílat jen česky a hrají zakázané české písně. Němci posílají proti rozhlasu jednotky SS, ale tomu přichází na pomoc čeští policisté a jiní povstalci. Tou dobou je však v budově 90 vojáků Waffen SS, kteří však bloudí, protože zaměstnanci odstranili německé nápisy. Když kolem poledne dorazí k rozhlasu první povstalci na pomoc, v budově se již těžce bojuje. Waffen SS posílá k rozhlasu posily, ale jejich vozidlo je rozstříleno povstalci. Češi je obírají o zbraně a začínají dobývat budovu. Bojuje se o každou místnost. U budovy umírají i němečtí civilisté, které zabijí granát (omylem hozený příslušníky SS). Na pomoc povstalcům přichází i příslušníci vládního vojska. V 18 hodin nakonec Němci kapitulují.

D) Následující dny se Němci snaží získat rozhlas zpět, nebo ho umlčet. Nasazují tanky, pancéřový vlak a letoun Messerschmitt, ale marně. 7. května začínají českým bojovníkům docházet náboje a začínají pocítovat nedostatek zbraní, proto jim je poslána na pomoc revoluční tanková jednotka, která odráží silný útok od Malešic. Němci znovu provedou nálet. Tentokrát ho provádí hloubková letadla. Je však neúspěšný.

A) 8. května se Němcům nevede o moc lépe. Jsou odraženi. Boje končí až 9. května, kdy do Prahy vjíždí Rudá armáda. Toho samého dne večer je slavnostně obnoveno vysílání nyní již Československého rozhlasu.

1968

B) Významnou roli sehrála i Československá televize, která během dopoledne 21. srpna přišla o své pracoviště v Měšťanské besedě, v bývalém kině Skaut a na vysílači Cukrák. Po jejich obsazení a odpojení

dovednost a vynalézavost techniků umožnila přesouvat vysílání na různá místa v Praze až do 26. srpna – vysílalo se z Tesly Hloubětín, z administrativní budovy na Zahradním městě, z rozestavěné budovy televize na Kavčích horách, z výzkumného ústavu v Bráníku či z objektu ubytovny na Petřinách.

C) Přestože sovětští vojáci po boji a krveprolití, které stálo obránce rozhlasu 15 životů, obsadili hlavní budovu rozhlasu na Vinohradské třídě, podařilo se technikům udržet v provozu zdejší studio 7 a rozhlas vysílal okupantům přímo před očima. Vysílací pracoviště se přesouvala v Praze na Žižkov, do Karlína, do Opletalovy ulice, postupně se připojovala i krajská studia, a tak se podařilo udržet „ilegální“ vysílání rozhlasu až do 27. srpna.

1989

E) Zásadní bylo získat přístup do nejlivnějších a komunistickou mocí nejstřeženějších médií – rozhlasu a televize. I to se postupně podařilo. V přímém přenosu vysílala televize demonstraci z letenské pláně 25. listopadu a pět dní na to si Občanské fórum zajistilo přístup do vysílání nejposlouchanější rozhlasové stanice Hvězda, kde pak redakce Občanského fóra dvakrát denně připravovala zpravodajsko-publicistické pořady.

G) Novináři periodik se na konci listopadu scházeli v improvizovaných pracovištích od hospod po tovární kanceláře a připravovali i několik vydání denně. Vytištěné noviny byly bezplatně rozdávány na ulicích.

Zdroje

- „Socialismus s lidskou tvář“ - lidé nezapomněli. *Česká televize* [online]. 21. 8. 2012 [cit. 2013-03-03]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/ct24/domaci/192727-socialismus-s-lidskou-tvari-lide-nezapomneli/>
- 1989: represivní zásahy státní moci. *Ústav pro studium totalitních režimů* [online]. [cit. 2013-03-03]. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/chronologie-1989>
- BALADA, Jan et al. *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia: RVP G* [online]. Praha: Výzkumný ústav pedagogický v Praze, c2007, 100 s. [cit. 2013-03-03]. ISBN 978-808-7000-113.
- Gustáv HUSÁK. *Totalita.cz* [online]. [cit. 2013-03-03]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/vysvetlivky/o_husakg.php
- HERTL, David. Dvacet let od zmlknutí rušiček. *Český rozhlas* [online]. 13. 12. 2008 [cit. 2013-03-03]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/sever/severoceskyatlas/_zprava/526567
- Kalendárium roku 1989: listopadové události. *Totalita.cz* [online]. [cit. 2013-03-03]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/kalendar/kalend_1989_11.php
- KŘÍŽOVÁ, Dita. Rozhlas v květnu 1945. [online]. [cit. 2013-03-03]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/rozhlasovahistorie/bitva/_zprava/rozhlas-v-kvetnu-1945-1054616
- PASTOROVÁ, Markéta, PaedDr., Prof. PhDr. Jan JIRÁK, Ph.D. a PhDr. Helena PAVLÍČKOVÁ, CSc. *Doporučené očekávané výstupy: Mediální výchova (MV) v gymnáziích*. Praha: Národní ústav pro vzdělávání, 2011. ISBN 978-80-87000-77-9.
- Personální spis por. Ludvíka Zifčáka: Kariéra „mrtvého studenta“. *Ústav pro studium totalitních režimů* [online]. [cit. 2013-03-03]. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/personalni-spis-ludvika-zifcaka>
- Petice Několik vět. *Totalita.cz* [online]. [cit. 2013-03-03]. Dostupné z: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/nvet.php>
- PÍCHA, Alexandr. Čtyři dny bitvy o Český rozhlas. *Rozhlas.cz* [online]. [cit. 2013-03-03]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/rozhlasovahistorie/bitva/_zprava/705055
- PÍCHA, Alexandr. Před 65 lety vypuklo Pražské povstání. *Rozhlas.cz* [online]. [cit. 2013-03-03]. Dostupné z: http://www.rozhlas.cz/rozhlasovahistorie/bitva/_zprava/pred-65-lety-vypuklo-prazske-povstani-728699
- přednášky PhDr. Petra Bednaříka, Ph.D. a PhDr. Jakuba Končelíka, Ph.D. na Fakultě sociálních věd
- Sametová revoluce 1989: Sametová revoluce 1989 pátek 17. listopadu 1989 průběh demonstrace. *Totalita.cz* [online]. [cit. 2013-03-03]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/1989/1989_1117_dem_03.php
- Sametová revoluce 1989: sobota 25. listopadu 1989. *Totalita.cz* [online]. [cit. 2013-03-03]. Dostupné z: http://www.totalita.cz/1989/1989_1125.php